موسیقی اعتراض در مسیر ابتذال؟

بررسی وضعیت موسیقی و ترانه رپ در گفت‌وگو با عبدالجبار کاکایی و پیروز ارجمند

سیدمهدی موسوی‌تبار
روزنامه‌نگار

«عجب عیدی بشه این دفه/دستامون تا آرنج تو کفه»؛ این دفعه اولی نبود که در تیتراژ پایانی یک سریال تلویزیونی از موسیقی رپ استفاده می‌شد. پیش از سریال «دوپینگ» و در دهه ۸۰، رضا عطاران با کمک محسن نامجو تیتراژ سریال «ترش‌وشیرین» را در سبک رپ اجرا کردند و طرفداران زیادی هم پیدا کرد، اما از ترش‌وشیرین تا دوپینگ تغییر چندانی در وضعیت موسیقی رپ ایجاد نشده است؛ سبکی که در همه‌جای جهان تبدیل به نمادی برای بیان اعتراض و مسائل اجتماعی شده و در ایران اما شکل‌های دیگری هم به‌خود گرفته است. موسیقی رپ در کشور ما قطعا بیش از نحوه مدیریت غلط مدیران فرهنگی و سیاستگذار از خود بچه‌های موسیقی رپ ضربه خورد؛ وقتی هر نوجوان یا جوانی به خودش اجازه داد فقط با تندخواندن چند کلمه هم‌قافیه و گذاشتن دوسه کلمه غیرعرفی یا غیراخلاقی یا اسامی اشخاص مهم یک قطعه رپ بیرون بدهد و سطح کیفی آن را تنزل دهد. هرچند خیلی‌ها معتقدند موسیقی رپ ذاتا چارچوبی ندارد و اساسا نیاز به اجازه هم در آن حس نمی‌شود، اما نمونه‌های متعددی که در سال‌های اخیر منتشر شدند، نشان دادند بهتر است چارچوبی باشد و مجوزی. برخی کارشناسان موسیقی اما سهم مدیران را بیشتر می‌دانند. تنگ‌نظری‌ها و اطلاع‌نداشتن آنها از موسیقی به‌طور کلی و موسیقی رپ به‌صورت خاص دلایل اصلی رفتن این سبک موسیقی به زیرزمین‌ها شد. مدیران فرهنگی در این سال‌ها بود که موسیقی رپ را از اساس مساله‌دار می‌دانستند و تهدیدی برای فرهنگ و هنر. در چند سال اخیر قطعات رپی با موضوع مدافعان حرم، شهیدقاسم سلیمانی، مدافعان سلامت و... منتشر شد که خط بطلانی بود بر اعتقاد چنین مدیرانی. کسانی هم در این میانه حضور دارند که موسیقی رپ را هنر اصیلی نمی‌دانند و آن را بیشتر وسیله‌ای می‌دانند برای انتقال پیام که تاریخ‌مصرف دارند و احتمال ماندگاری‌شان خیلی کم است. بهتر است تصمیم‌گیران فرهنگی کشور از نوع مواجهه با موسیقی پاپ عبرت بگیرند و با مدیریت و نظارت دقیق و درست از هرزرفتن استعدادها و هدایت آنها به خارج کشور جلوگیری کند. کسی نمی‌تواند منکر طرفداران میلیونی این سبک از موسیقی شود، پس بهتر است به‌جای نفی یا نادیده گرفتن، آنها را مدیریت کرد تا محصولاتی قابل‌پخش از تلویزیون و در راستای معیارهای مرسوم کشور تولید و منتشر شود.

عبدالجبار کاکایی:

موسیقی برای رپ ابزار است

درباره کلام و ترانه موسیقی رپ می‌خواهیم صحبت کنیم. اگر مبدا را ۱۳۸۰ در نظر بگیریم، کلام‌هایی که در دو دهه اخیر شنیده‌اید، چه ویژگی‌هایی دارند؟

آنچه من شنیدم و خواندم، ترجمه بوده‌اند، چون مسلط به زبان نیستم، ولی در سال ۸۳ یا ۸۴ تعدادی از شعرهای رپ ترجمه و چاپ شد و بعد هم ممنوع شد. من متن‌هایی که خواندم، معنامحور بود؛ یعنی متکی بر این بود که پیام‌های اجتماعی که خاص طبقات پایین جامعه است، منتقل شود. در کشور ما هم از این اتفاقات الگوبرداری شد، ولی آن‌طور که درباره مسائل فنی آن اظهارنظر کنم، نیست. تا جایی که من گوش می‌کنم، بیشتر ترانه‌ها روی قوانین، ضوابطی را رعایت می‌کنند، مثلا در ترانه‌های رپ غالبا قوافی و تکیه‌ها رعایت می‌شود، البته در برخی کشورها که زبان آنها متکی بر تکیه‌ها است، تکیه‌ها را خوب رعایت می‌کنند. معلوم است هم به زبان و هم به مفاهیم زبان توجه می‌کنند؛ یعنی هم به دال و هم به مدلول توامان توجه دارند. این دریافتی است که از موسیقی رپ دارم. به‌نظر من ایجاد و مبدا آن انتقال پیام بوده و موسیقی‌ای که قصد آن انتقال پیام باشد، صرفا موسیقی نیست و موسیقی برای آن ابزار است، اصل پیامی است که می‌خواهد انتقال دهد؛ دقیقا همانند استفاده‌ای که عرفان ما از سماع و شعر می‌کند. به‌نظر ...

بیان آن احساس خوشایندی از تناسب قوافی داشته باشید، اما تمام تلاش رپر برای این نیست که به حقیقت هنر برسد. او می‌خواهد درد و زخمی را بیان کند. مولانا ازجمله شعرایی بود که به‌قول خودش: در درونم صد حریف خوش‌نفس، دست بر لب می‌زند یعنی که بس! کسی که درون خود صد حریف خوش‌نفس او را تحریک می‌کنند که بگوید و بعد می‌گویند دیگر نگو، این آدم دست خودش نیست که دنبال خلاقیت در هنر و تناسب بگردد. آن‌طورکه حافظ نگارگری و میناگری می‌کند، مولانا اصلا فرصت این حرف‌ها را ندارد و درونیاتش اجازه نمی‌دهد به شعر و تناسب و تقارن و زیبایی فکر کند. کسی که این‌جور مقابل اصول زیبایی شعر می‌ایستد، رپر است؛ رپری که دنیای سنتی بدان هجوم آورده، جهان و مشاهدات و آدم‌ها و نسبت آنها با خدا را می‌بینند و شروع به گفتن می‌کند.

یعنی مولانا هم شعر رپ می‌گفته است؟

مولانا با این حساب، احساسات رپرهای امروز را داشته، منتها به اینها موضوعات اجتماعی فشار آورده و درباره مولوی موضوعات معنوی و شهوداتی که به او دست می‌داد، موثر بوده‌اند. این دو تیپ آدم‌ها معمولا به حقیقت هنر فکر نمی‌کنند، چون اصالت و حقیقت هنر کنار می‌رود و اصل آن حرف و زیبایی آن برای اینها ...

موسیقی رپ برای موسیقی ملی و سنتی ما خطر هستند یا یک ظرفیت؟

موافقان و طرفداران برخی شعرها و غزلیات مولوی را نمونه‌های اولیه موسیقی و شعر رپ می‌دانند. بحر طویل و مستزاد ربطی به شعر رپ دارند؟

پیروز ارجمند:

در دنیایی که ممیزی معنا ندارد باید امثال تتلو را مدیریت کرد

برخی خاستگاه موسیقی رپ را سیاه‌پوستان و برخی سرخ‌پوستان آمریکایی عنوان کردند ولی ذات اعتراضی آن را همه قبول دارند. این موسیقی کم‌کم وارد ایران و از اوایل دهه ۸۰ به‌شکل زیرزمینی شد. تحلیل شما در موضوع خاستگاه موسیقی رپ ایران و جهان چیست؟

قالب مستزاد را هم می‌توان در این گروه قرار داد؟

... تریل‌خوانی و درواقع بحر طویل‌خوانی در ایران است که در ایران هم تقریبا بحر طویل‌خوانی را داشتیم. یک سلسله جملات تکرارشونده هم که خیلی اوج ندارد و همیشه خواننده رپ در یک فرآیند یکسان و تکرارشونده یک جمله متریک مشخص

... یا خیر؟ بحث‌های زیادی شده، مقالات زیادی نوشته شده است، تحقیقات زیادی در این مورد انجام شده که دو ...

... رپ را تولید می‌کنند، جوانانی که آن را می‌شنوند بدون توجه به ممنوعیت و محدودیت‌هایی که برای آن وجود دارد. این یک نوع دیدگاه است و دیدگاه دیگر نگاه دولتی است، یعنی نگاهی است که دولت‌ها به موسیقی رپ داشتند. عموما این نوع موسیقی را ممنوع می‌کردند و به این نوع موسیقی برای تولید مجوز ندادند. اصولا در دنیا کسی برای موسیقی رپ مجوز نمی‌گیرد، یعنی موسیقی رپ ...

این خواننده پاس نبود؟

خواننده اخلاق‌مداری است؟

تیتراژ پایانی اخیر سریال عید شبکه ۳ موسیقی رپ بود.

تقریبا در دو دهه‌ای که کار خود را شروع می‌کند چه شباهتی به موسیقی رپ جهانی دارد و چه ویژگی‌هایی را از آن خود کرده است؟ می‌توانیم بگوییم موسیقی رپ ایرانی داریم؟

استقبال فوق‌العاده‌ای که از افرادی همچون تتلو می‌شود بیشتر براساس نیاز موسیقایی است یا یک نوع واکنش اجتماعی و فرهنگی است؟ او چقدر به‌عنوان یک آدم اهل موسیقی و چقدر به‌عنوان یک پدیده اجتماعی جایگاه دارد؟

به‌عنوان حرف پایانی، نکته‌ای مانده که بخواهید بگویید؟

نگاه

اعتراض و عدالت آهنگین

در هیچ کتاب و مجله‌ای، مبدا مشخصی برای شروع موسیقی رپ وجود ندارد. از سیاه‌پوستان تا سرخ‌پوستان در ساخت این نوع موسیقی نقش داشتند. نکته مشترک این مبادی البته اعتراض و سادگی فرم بوده است. ریتم تند با کلامی عصیان‌زده و معترض که قرار بود جای میتینگ‌های سیاسی را بگیرد. گرچه همواره سیاه‌پوستان را صاحبان موسیقی رپ می‌دانند اما نمی‌توان نقش آمریکایی‌های لاتینی‌تبار در زنده نگه‌داشتن این سبک را نادیده گرفت، درثانی رپ در دنیای امروز از چارچوبی که آن را منحصرا مربوط به سیاه‌پوستان می‌ساخت، خارج و به یک شیوه اعتراض برای جوانان جهان تبدیل شده است؛ درواقع هر جا که جوان‌ها ...

تاریخی نسبت می‌دهند که اولین بار رپ در زبان سرخ‌پوستی بومیان جنگل‌های آمریکایی برای اعتراضات قومی و قبیله‌ای به‌کار رفت. ویژگی‌های موسیقایی سبک رپ را فارغ از سیاه و سفید یا سرخ‌بودن پوست خواننده‌اش این گونه شمرده‌اند: پایبندنبودن به چارچوب‌های تعریف‌شده در موسیقی و انعطاف‌پذیری بیشتر این موسیقی در مقایسه با سایر سبک‌ها. البته این انعطاف گاه به افراط و تفریط‌هایی هم انجامیده است. بسیاری از اهالی شعر و کلام برای ویژگی‌های کلامی سبک رپ، مواردی مانند شکستن چارچوب‌های ...

می‌توان گفت رپ، موسیقی اعتراضی است که کمی چاشنی طنز و کمدی به آن اضافه شده است. بعضی از منتقدان و کارشناسان موسیقی سه خصوصیت را برای موسیقی رپ عنوان کرده‌اند؛ ویژگی اول اینکه ریشه این موسیقی بومی است. بومی بودن را می‌توان در تقابل با ریشه موسیقی‌های فاخر دوره‌های پیش قرار داد که کاملا در دل اعیان و خانواده‌های وابسته به ثروت بوده است. از سوی دیگر بومیان پدیدآورنده رپ، سیاه‌پوست بوده‌اند. رنگ پوست شاید اکنون به یک مساله کم‌اهمیت در معادلات جهانی تبدیل ...

فقیرترین قاره فرهنگی، هنری به‌حساب می‌آمده است. با نگاه تازه جهان به آمریکا و خصوصا کشف زندگی‌های ماورایی در آمریکای بومی، خیل توجهات به‌سمت این تمدن افزایش یافت و آثار بسیاری را به‌وجود آورد. اگر در نقاشی کوبیستی پیکاسو، حضور اشکال و صورتک‌های بومیان مایایی (بومیان آمریکای جنوبی) اثبات شده است، ردیف‌های موسیقی همین بومیان را می‌توان پایه و اساس موسیقی رپ به‌حساب آورد. به این ترتیب آمریکا برای اولین بار به موقعیتی جهانی در پیدایش هنر دست می‌یابد؛ موقعیتی در تقابل با اروپای فاخر و کلاسیک! ویژگی سوم در این است که ریشه این موسیقی در کلام است، نه در ملودی. موسیقی جهان تاپیش از تولد ...

ادامه در صفحه ۱۳

ادامه از صفحه ۱۲

یادداشت

چالش‌های مجوز برای یک نوع موسیقی اعتراضی

یک بام و دو هوای رپ

عاطفه جعفری
روزنامه‌نگار

فکر کنم اولین بار در ماشین یکی از دوستانم بود که این مدل موسیقی را شنیدم. خواننده پشت‌سر هم درحال خواندن بود و من نمی‌توانستم شعری را که می‌خواند، متوجه بشوم. برای همین خواستم چندباری پخش کند تا همه شعر را بفهمم. شعر بدی نبود و نوع موسیقی هم جدید بود و دوستم هم کلی از خواننده تعریف می‌کرد که این خواننده جدید است و رپ می‌خواند و طرفدار هم زیاد دارد. از آن زمان سعی کردم این مدل موسیقی را هم درکنار موسیقی‌های دلخواهم گوش کنم تا شاید با توجه به شغلی که دارم، بتوانم بفهمم موسیقی رپ که در کشور ما وجود دارد، چه فرقی با رپ‌های آن‌طرفی دارد. بین‌شان بودند آن هم به تعداد زیاد که به‌جای خواندن شعر، چرندیات می‌خواندند و بعضی شعرهایشان آنقدر بد بود که اصلا قابل گوش‌دادن نبود، اما برخی هم شعرهای خوبی داشتند، مخصوصا که شعر موسیقی رپ معروف است به موسیقی اعتراضی و معمولا اعتراض‌هایشان را در قالب همین نوع موسیقی بیان می‌کردند. از همان دهه ۷۰ که تقریبا کم‌وبیش موسیقی رپ در ایران شروع شد، برای گرفتن مجوز هم تلاش کردند، اما خب، مجوز گرفتن برای این مدل موسیقی بسیار سخت بوده و هست. در این گزارش سعی کردیم به خوانندگان رپی که می‌خواستند از مدار قانونی کارشان را انجام دهند و مجوز بگیرند، اما در این راه ناکام بودند، بپردازیم. به قول خودشان هنوز امید دارند و می‌خوانند تا شاید روزی مثل موسیقی پاپ کارشان آزاد شد و با مجوز بخوانند. باید از یک‌بام و دوهوای مسئولان فرهنگی گفت که هنوز بعد از سال‌ها نتوانسته‌اند برای این موضوع کاری انجام دهند.

موسیقی رپی که در سینما حذف شد

خودش می‌گوید از یک‌جایی دیگر دنبال مجوز نبودم و نخواستم مجوز بگیرم، چون دیگر برایم مهم نبود. یاسر بختیاری از اولین خواننده‌های زیرزمینی بود. او خودش ترانه‌هایش را می‌سراید و مضامین کارهایش هم مسائل اجتماعی مثل اعتیاد، طلاق، فقر و کودکان کار بود. ۱۶ ساله بود که با گوش دادن به موسیقی رپ، کار خود را آغاز کرد؛ زمانی که پدرش از یکی از سفرهای تجاری ...

پاپ و رپ در تقابل با هم

پدر رپ ایران

رپ‌خوانی در تلویزیون آزاد، بیرون ممنوع!

رپ یا گفتاواز؛